

Livet enligt Lyxfällan - Normframställningar av konsumtionsbeteende i TV-programmet Lyxfällan

Av: Petra Jönsson

Socialhögskolan vid Lunds Universitet

Ht-11



Handledare: Carina Tigervall

Abstract

Author: Petra Jönsson

Title: Life according to Lyxfällan – norm making of consumer behavior in the TV-program Lyxfällan [translated title]

Supervisor: Carina Tigervall

Assessor: Torbjörn Hjort

This Thesis enlightens today's consumer society with starting-point at the Swedish TV-program Lyxfällan, which in English means Luxury trap. The TV-program is a lifestyle type of program with two economic advisors trying to help people with financial problem. The focus in the TV-program is consumption that can be related to social problems such as debts or other economic problems. The aim with this Thesis is to analyse the norms within consumer behavior inside the TV-program Lyxfällan and to investigate how these norms appear in Lyxfällan and on the Swedish forum Familjeliv. The method used to analyse the raw material in this Thesis is discourse analysis. Discourse analysis focus on the meaning of the language in our understanding of reality, and makes it possible to analyse hidden context. The theoretical aspects used in this Thesis are social constructivism, consumer culture theory and discourse analysis with a base within discursive struggle and large discourses such as the discourse about children. The analysis within this Thesis focuses on the lifestyle Lyxfällan communicating as the desirable, and how well this lifestyle is rooted in society. The purpose is to analyse the norms that is visible in Lyxfällan, and how these norms are discussed in Lyxfällan and on the forum Familjeliv. The result is that the norms Lyxfällan enunciate are the same norms that Familjeliv enunciate. In Lyxfällan consumption and consumer behavior are discussed in the same way as in Familjeliv. A conclusion from this analysis is that Lyxfällan do not challenge the view on today's consumer society, it rather plays on the dominating norms in our society. This Thesis indicate that Lyxfällan reinforce already established norms around consumer behavior.

Key words: Lyxfällan, discourse analysis, social constructivism, consumer behavior, consumption

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte och frågeställningar	6
1.3 Avgränsning	6
2 Tidigare forskning	7
2.1 Konsumtionsforskning	7
2.1.1 Nödvändighetens pris	8
2.1.2 Max Weber	9
2.2 Normer och normalitet	9
3 Teori	10
3.1 Socialkonstruktivism	11
3.2 Diskursanalys	11
3.2.1 Diskursiv kamp	12
3.2.2 Diskursteori, tecken och socialpositioner	13
3.3 Konsumtionskulturteori	13
3.3.1 Relativ fattigdom och klass	14
4 Metod	15
4.1 Metodval	15
4.2 Förtjänster och begränsningar	15
4.3 Tillförlitlighet	16
4.4 Urval och analysprocess	17
4.4.1 Analysschema	18
4.5 Etiska överväganden	19

5 Analys	20
5.1 Lyxfällan	20
5.1.1 Upplägg på Lyxfällan-avsnitten	20
5.2 Familjeliv	21
5.3 Problemframställning i Lyxfällan	22
5.3.1 Livsstilsidealet enligt Lyxfällan	23
5.3.2 Felprioritering på Familjeliv	24
5.4 Diskursen om barn i Lyxfällan	26
5.4.1 Diskursen barn på Familjeliv	28
5.5 Gemensam ekonomi som diskursiv kamp	30
5.6 Köpberoende som diskursiv kamp	32
6. Avslutande diskussion	33
7. Referenser	36

1 Inledning

1.1 Problemformulering

Under det senaste seklet har vi börjat göra allt mer inköp, och idag är konsumtion i högsta grad en politisk och moralisk fråga. Tidigare hade ordet konsumtion en negativ laddning och förknippades med att förbruka och uttömma samhället på resurser. Under 1900-talet började ordet istället förknippas med tillfredsställelse och frihet (Alvesson, 2006). Idag är konsumtion något människor använder för att sortera och kategorisera varandra. Det finns dominerande idéer om hur identitet och livsstil ska formas i dagens samhälle, och vi som konsument kan välja att vara engagerade i det, eller aktivt ta avstånd från dessa idéer. Idag har konsumtion blivit den nya arenan där man ska ge uttryck för vem man är (Östberg & Kaijser, 2010). Zygmunt Bauman är en sociolog som har skrivit ett flertal böcker om nutidens sociala och kulturella liv. I flera av hans verk är dagens konsumtionssamhälle och dess historia i centrum. ”Konsumtionssamhället” står enligt Bauman (2007) för ett samhälle som gynnar och uppmuntrar till en livsstil som grundar sig i konsumtion. Ett samhälle där vår främsta roll är konsument, och där vi konsumerar för att investera i vårt eget sociala medlemskap.

Med medias framväxt i samhället blir det tydligt att vi lever i ett konsumtionssamhälle. I dag finns en enorm mängd budskap som omger oss i vårt dagliga liv. Dessa budskap går att finna i reklam, populärvetenskap och genom teveutbudet. Nya budskap kommer hela tiden och vi bildar oss nya förståelser och uppfattningar (Börjesson & Palmblad, 2007). I dagens samhälle fungerar det inte att leva utan att konsumera, och dem som konsumerar minimalt blir heller inte synliga i samhället. Modebloggar uppmuntrar till att konsumera mera och följa trender, på Facebook skryts det ofta om senaste köpet. Tidningar uppmuntrar till köp, tidningar som i sin tur är fyllda med reklam, och genom teveutbudet finner vi Lyxfällan.

Lyxfällan är ett teveprogram som inriktar sig på dagens konsumtionssamhälle, och lyfter fram köpberoende och familjer som överkonsumerar. Tv3 beskriver på sin hemsida att Lyxfällan är ett livsstilsprogram där två ekonomiska rådgivare granskar familjers räkningar och utgifter. Familjerna i Lyxfällan har enligt tv3 satt för mycket guldkant på tillvaron, och har oftast inte koll på vart pengarna tar vägen. Familjerna måste minska sina utgifter och bl.a. sluta spontanshoppa. Både år 2007 och 2008 vann Lyxfällan pris i SVT:s prisutdelning Kristallen som ”Årets livsstilsprogram” (www.tv3.se/lyxfallan: 22/12–2011).

Konsumtionen som framträder i Lyxfällan är konsumtion som går att relatera till sociala problem som skuldsättning eller andra ekonomiska bekymmer. Med utgångspunkt i dagens

konsumtionssamhälle vill jag ta reda på vilket konsumtionsbeteende Lyxfällan framställer som det önskvärda, och ta reda på hur konsumtionsbeteendet som blir synligt i Lyxfällan framställs på internetforumet Familjeliv. Familjeliv är ett stort forum på nätet där privatpersoner fritt kan uttrycka sina åsikter, och blir på så vis mer distanserat från massmedias bild än Lyxfällan. Genom att jämföra Lyxfällan med Familjeliv vill jag hitta skiljepunkter eller likheter gällande deras normframställningar av konsumtionsbeteende. Jag vill undersöka vilken livsstil Lyxfällans framställer som den önskvärda, och hur väl förankrad denna livsstil är i samhället.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att analysera vilka normer kring konsumtionsbeteende som framträder i teveprogrammet Lyxfällan, och undersöka hur dessa normer framställs i Lyxfällan och på internetforumet Familjeliv.

1. Hur talar man om köpberoende och konsumtion i Lyxfällan?
2. Vilka normer synliggörs i Lyxfällan, och hur talar man om dessa normer i Lyxfällan och på Familjeliv?
3. Vilken livsstil är det Lyxfällan vill förmedla, och vilka budskap sänder Lyxfällan ut?

1.3 Avgränsning

Konsumtion är ett stort område, och som Alvesson (2006) skriver kan det vara svårt att avgränsa. Han menar att det beror delvis på att det är ett stort område, och dels för att det betyder olika för olika individer. Jag har valt att avgränsa mig till när konsumtion blir ett socialt problem, det vill säga ett konsumtionsbeteende som medför problem som skuldproblematik eller andra ekonomiska bekymmer. Min utgångspunkt kommer hela tiden vara de aspekter Lyxfällan tar upp, belyser och beskriver. Eftersom min utgångspunkt är när konsumtion blir ett socialt problem, kommer jag välja bort den norm kring konsumtion som främst riktar in sig på en miljöaspekt. Här tänker jag på synen att inte överkonsumera för att bespara samhället på resurser, undvika att flyga, inte äga bil p.g.a. miljöförstöringen. Med mitt fokus kommer dessa ämnen också vara relevanta, men utifrån ett ekonomiskt perspektiv, inte ett miljöperspektiv. Det jag vill är att ge en bild av det konsumtionsbeteende som framträder i Lyxfällan, som bland annat handlar om normer kring konsumtion och förväntade/önskvärda konsumtionsbeteenden.

2 Tidigare forskning

Konsumtion är som jag tidigare nämnt ett stort område därför har det inte varit möjligt för mig att få med all tidigare forskning, utan jag har valt ut det jag funnit mest relevant. Mycket tidigare forskning inom konsumtion har en stor miljöaspekt. Dessa underlag har jag valt bort, konsumtionen jag kommer redovisa här är konsumtion som går att relatera till sociala problem. Jag kommer även diskutera normer och normalitet här, eftersom en stor del av mitt arbete handlar om hur Lyxfällan framställer normer. För att hitta underlag till min uppsats, och söka tidigare forskning har jag använt mig av den nationella bibliotekskatalogen LIBRIS. Sökorden jag använde mig av var bland annat: ”konsumtion” och ”konsumtionsbeteende” utan citattecken.

2.1 Konsumtionsforskning

Zygmunt Bauman som jag presenterade i inledningen är ett stort namn när det kommer till tidigare forskning inom konsumtionsområdet. I sin bok *Konsumtion, Arbete och den nya fattigdomen* beskriver Bauman övergången från ett industrisamhälle till dagens konsumtionssamhälle. I industrisamhället kretsade det mest kring att arbeta, och att inte ha arbete sågs som onormalt och bröt mot normen. Vidare ledde detta till att arbetet blev centralt för den sociala placeringen och avgjorde hur man kategoriserade och klassificerade sig själv. Samhället var ett produktionssamhälle. Vad som nu har vuxit fram är konsumtionssamhället, ett samhälle där det är normbrytande att inte konsumera för nöjes skull. Konsumtion är det som idag blivit det centrala i hur vi kategoriserar oss själva och andra, och industrisamhället var det ens arbete. Bauman menar att tidigare var arbetsetiken normen i samhället, och nu har konsumtionsetiken blivit till den nya normen (Bauman, 1998). Bauman utökar sina resonemang i sin bok *Konsumtionsliv* där han beskriver att tidigare definierade vi oss själva med vad och var vi arbetade, under arbetsetiken var identitet i stort sett något man föddes med. Nu med konsumtionsetiken som den nya normen är det vad vi handlar som till största delen ger oss våra identiteter. I dagens konsumtionssamhälle kategoriserar vi oss själva utifrån vad vi konsumerar, vår identitet formas med hjälp av vad vi handlar (Bauman, 2007).

Jacob Östberg, docent i företagsekonomi och Lars Kaijser docent i etnologi, tar upp ämnet konsumtion i deras bok med samma titel: *Konsumtion*. I boken diskuterar de vad konsumtion egentligen är och författarna beskriver hur dagens konsumtionsmönster påverkas av bland annat kön, klass och etnicitet. I boken redogörs hur vi talar om identitet i dagens

konsumtionssamhälle, och konsumtionens identitetsskapande egenskaper förklaras. Ett genomgående tema i boken är hur konsumtion formar oss, och hur vi formar oss själva med hjälp av konsumtion (Östberg och Kaijser, 2010).

Mats Alvesson, professor i företagsekonomi vid Lunds Universitet beskriver dagens konsumtionssamhälle tillsammans med andra teman i sin bok *Tomhetens Triumf*. Alvesson förklarar att viss konsumtion är stark laddad av status och identitetsfrågor och frågar sig varför dagens ökande konsumtion inte lett till tillfredställelse och mättnad, utan att efterfrågan på saker att konsumera bara växer. Som det mest centrala inom konsumtionsområdet beskrivs konsumentpåverkan i form av bland annat reklam. Alvesson beskriver vidare att det idag är vad vi handlar som till stor del idag bidrar till vår identitets utformning (Alvesson, 2006).

2.1.1 Nödvändighetens pris

Torbjörn Hjort har inom socialt arbete vid Socialhögskolan i Lund skrivit sin avhandling *Nödvändighetens pris, Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Avhandlingen fokuserar på aspekter kring konsumtion när det inte finns stora ekonomiska tillgångar, och är skriven för att öka förståelsen av relationen mellan konsumtion och knapphet. Denna relation exemplifieras med hjälp intervjuer som fokuserar på hur barnfamiljer med knapp ekonomi förhåller sig till konsumtion. Barnfamiljers försörjningsvillkor och inkomstfördelning redogörs, och det finns en tydlig skillnad i olika hushålls möjligheter att konsumera.

Hjort förklarar att bland barnfamiljer med knapp ekonomi finns det familjer som lever i ett utanförskap, och inte har samma tillträde till olika samhällsarenor som bostadsmarknaden, arbetsmarknaden och utbildningssystemet. Vidare förklarar han att det även är svårt att bedöma en familjs situation genom att bara titta på inkomsterna. Faktorer som nätverk, hälsa och bakgrund spelar stor roll, och påverkar familjernas möjligheter att klara ekonomisk knapphet. Positiva egenskaper i vårt samhälle är att kunna hushålla, planera och prioritera, Hjort påpekar dock att ju mer inkomster ett hushåll har desto mindre betydelse har dessa egenskaper. Slösa eller göra felköp ses inte som problematiskt om det finns gott om pengar.

Gällande prioritering för Hjort en längre diskussion, och tar bland annat upp att det finns normer kring konsumtion och allmänna föreställningar av hur familjer med knapp ekonomi ska konsumera. En annan aspekt av prioritering är vad som är verkligen är nödvändigt och vad som inte är nödvändigt, och hur familjer med ekonomisk knapphet enligt normen ska förhålla sig till icke-nödvändig konsumtion. Förväntningarna i samhället är att ”rätta mun efter matsäck” vilket ställer höga krav på familjer med ekonomisk knapphet (Hjort, 2004).

2.1.2 Max Weber

Max Weber beskriver i sin bok *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda* hur västvärlden blev rikt genom att redogöra för hur världsuppfattningen som rådde i västvärlden påverkade människors levnadsätt. Weber menade att ett ”kapitalistiskt” ekonomiskt handlande byggde på förtjänstmöjligheter. Västvärlden hade en normbunden livsstil där kämpa var attityden och beteendet som gällde. Det var kapitalismens nya *anda* som bidrog till att västvärlden blev rikt. I denna anda ingick att människan lät sina livsverk och sitt guld gå i graven. Det handlade om attityden till materiella ting, där religion och kyrkliga normer gjorde att människor ville tjäna pengar, för att med mycket pengar skulle livet efter detta blir väldigt fint. Strävan i västvärlden var därför att bygga upp ett stort kapital under sin livstid för att få ett bra efterliv. Rikedom sågs i västvärlden endast som något tvivelaktigt om det skulle användas för njutning i livet (Weber, 1934).

2.2 Normer och normalitet

Normer och normalitet i socialt arbete är en antologi där Kerstin Svensson är redaktör. I boken tas olika aspekter gällande normer inom socialt arbete upp, och det beskrivs hur det avvikande synliggörs genom det normala. Hans Swärd skriver i sitt kapitel ”Om outsiders och att hålla normalitetsdjävulen i schack” om outsiders utifrån ett normalitetstänkande. En outsider har egenskaper eller beteende som skiljer sig från normen, det vill säga är olik majoriteten i vissa moralkoder eller idealtyper. Outsidern tillhör en minoritet och uppfattas lätt som annorlunda. För att en outsider ska kunna existera måste det finnas ett antagande om vad som är normalt annars går det inte att definiera det onormala. För att kunna definiera vem som är outsider måste det ske en kategorisering, och att en grupp blir kategoriserade som outsiders kan påverka självuppfattningen hos denna grupp (Swärd, 2007). Bodil Rasmusson skriver i sitt kapitel ”Barns villkor i ett globalt perspektiv” om barnkonventionen som är FN:s konvention om barns rättigheter. Barnkonventionen betonar varje barns individuella rättigheter med ett västerländskt tänkande. Barn är varje människa under 18 år enligt barnkonventionens definition som menar att avvikelse från normen under uppväxten innebär en risk för barnet (Rasmusson, 2007).

3 Teori

Jag kommer använda mig av diskursanalys som är teori och metod på en och samma gång (Winther Jørgensen & Philips, 1999). Diskursanalys ser jag som ett sätt för mig att plocka fram olika sätt att tala om konsumtion och konsumtionsbeteende i Lyxfällan som jag annars inte hade uppmärksammat. Genom att ställa Lyxfällan och Familjeliv mot varandra vill jag se om båda ger samma bild av dagens konsumtionssamhälle, eller om bilden skiljer sig. Mitt mål med att använda diskursanalys är att med hjälp av teorin visa på att det som framställs som självklart egentligen är en social konstruktion. I min analys kommer jag titta på vad som skildras som det dominerande tankesättet i samhället, och om det finns något som går emot, som en motrörelse. Diskursanalys kommer användas för att bedöma hur väl Lyxfällan följer det dominerande tankesättet i samhället kring konsumtionsbeteende, eller om Lyxfällan kommer med helt nya tankegångar, och utmanar dagens syn på konsumtionsrelaterade ämnen.

Winther Jørgensen och Philips (1999) menar att det finns en lång rad sociala inrättningar som vi tar förgivna och därför inte ifrågasätter. Med diskursanalys är det möjligt att plocka fram det som är så fast etablerat att man glömmer att det är en social konstruktion. För att visa på vad som är en social konstruktion kommer jag utgå från bland annat diskursiv kamp, för att beskriva hur olika sätt att tala om verkligheten kan befinna sig i konflikt med varandra. Utgångspunkten för diskursanalys är att olika språkliga resonemang framställer världen på olika sätt. Hur man talar om världen ger sociala konsekvenser, och gör vissa handlingar tänkbara och andra otänkbara. Eftersom språket konstruerar världen utesluts vissa perspektiv, vissa handlingar blir möjliga och andra omöjliga (ibid). Det är dessa språkliga formuleringar som gör vissa alternativ tänkbara och andra otänkbara som jag vill lyfta fram, och visa på att det egentligen är sociala konstruktioner. Självklarheterna blir som jag ser det till normen i samhället. Diskursanalys gör det därför möjligt för mig att se vad som förmedlas som normen i samhället gällande konsumtion, samt var Lyxfällan står i förhållande till normen i samhället. Här i teoridelen kommer jag fokusera på de aspekter av diskursanalys som tillhör min teoretiska utgångspunkt. I min teoretiska ram kommer jag använda mig av diskursanalys tillsammans med socialkonstruktivism. Jag kommer även använda mig av konsumtionskulturteori som bland annat handlar om konsumtionsbeteende; som enligt denna teori är socialt konstruerat (Östberg & Kaijser, 2010). Konsumtionskulturteori har jag valt för att få in hur konsumtionssamhällets uppbyggnad är med och påverkar vilka normer som framträder i samhället gällande konsumtionsbeteende.

3.1 Socialkonstruktivism

Wenneberg beskriver att det är med hjälp av språket vi gör åtskillnader mellan grupper, det han menar är att kategoriseringar är konstruktioner som blir möjliga genom språket.

Wenneberg kopplar detta till ideologibegreppet vars grund är att allt tänkande blir påverkat av sociala faktorer. På en generell nivå är socialkonstruktivisens utgångspunkt att sociala företeelser skulle kunna varit annorlunda. Sociala fenomen/beskrivningar av verkligheten har ingen naturlighet, enligt socialkonstruktivismen. Enligt synsättet går det att beakta ex. kön och familjemönster som sociala konstruktioner (Wenneberg, 2009).

Saker som är uppenbart konstruerade som exempelvis vår grundlag är inte lönande att belysa inom socialkonstruktivismen, eftersom som det uppfattas som självklart. Socialkonstruktivismen kommer bättre till användning när man tar något som uppfattas som naturligt, och visar på att det är en social konstruktion, exempelvis kön (ibid). Vad som kan uppfattas som naturligt, men inte alltid är det är viktigt att ha i åtanke. Förändringar i samhället bygger alltid på normer och värderingar som är av rätt och fel. Detta gör att vad som definieras som problem är konstruerat. Definieras det inte som problem finns ingen tillräcklig grund för samhällsförändring (Börjesson & Palmblad, 2007).

Konstruktivismen hävdar att all kunskap är socialt konstruerad och en faktisk verklighet kan därför aldrig avspeglas (ibid). Med ett socialkonstruktivistiskt perspektiv är Lyxfällan inte bara konstruerat av ett filmteam, utan det vi uppfattar som problem i Lyxfällan är socialt konstruerat på en annan nivå. Sedan kan Lyxfällan förstärka det och bidra till att konstruktionen upprätthålls eller blir starkare. Att det som framgår i Lyxfällan går att se på som problem är inte bara på grund av hur Lyxfällan framställer det, utan beroende av den kunskapen vi bär med oss om hur normen ska vara. Vad som definieras som ett problem i Lyxfällan kommer utifrån, konstruerat i samhällets uppbyggnad.

3.2 Diskursanalys

En vanlig definition på ordet diskurs är att det är ”ett bestämt sätt att tala om eller förstå världen” (Winther Jørgensen & Philips, 1999:7). Diskursanalytiker menar att utanför diskurserna kan man inte nå en verklighet. Diskursiva framställningar av verkligheten ger sociala konsekvenser som blir synliga genom mönster av diskurser (ibid). Diskursanalytiker hävdar att det är sociala processer som konstruerar normer, med fokus på hur kategoriseringar och antaganden om det normala och det avvikande framställs och konstrueras språkligt (Forkby, 2007). Precis som socialkonstruktivismen antyder blir kategoriseringar möjliga tack

vare vårt språk, som i sin tur består av diskursiva konstruktioner av vad som är normalt och vad som är avvikande.

Vid diskursanalys letar man efter mönster i utsagor, och tittar på vilka konsekvenser dessa utsagor får på verkligheten. I utsagorna är det självklarheterna man letar efter, diskursiva framställningar som är konstruerade, men blir accepterade som naturliga och sanna, och därför inte ifrågasätts (Winther Jørgensen & Philips, 1999). Med en tanke på normer och normalitet är vad vi uppfattar som en norm i samhället konstruerat genom diskurser, och med utsagor blir våra normer självklara och därför accepterade. Det finns sociala praktiker som kan framställas så naturliga att det är nästan omöjligt att se att det skulle kunna finnas alternativ. Som exempel ges diskursen om barn, som är uppbyggd efter hur vi talar om barn. Diskursen om barn gör att det ses som naturligt att barn uppfattas och behandlas som en grupp med särskilda egenskaper (ibid).

3.2.1 Diskursiv kamp

Vårt språk hänger samman på olika sätt, och genom språket formas våra tankesätt och beteende i samhället (Hjerm & Lindgren, 2010). Språket bildar diskurser, som blir synliga i vårt tankemönster och i vårt beteende. Diskurser är socialt konstruerande betydelsesystem och med diskursiva dominansmönster underordnas en socialgrupp en annan (Winther Jørgensen & Philips, 1999). En del diskurser kan anses upprätthålla rådande maktrelationer, genom en dominerande diskurs. Sedan finns det diskurser som kan uppfattas som utmanande mot dagens maktrelationer, en motdiskurs. Tigervall visar i en tabell hur dominerande diskurs och motdiskurs förhåller sig till varandra. Begreppet dominerande diskurs har att göra med det som är styrande i samhället idag, och framställs som givet och självklart. Begreppet motdiskurs betecknar det som ifrågasätter den dominerande diskursen, beskrivet som en motrörelse (Tigervall, 2005:31). Här är utgångspunkten för en diskursiv kamp. Forkby (2007) förklarar att olika aktörer vill göra anspråk på övergripande diskurser, och detta görs genom en diskursiv kamp.

Björnesson och Palmblad (2007) skriver om den 'stora diskursanalysen' där diskurser inte bara existerar på en viss plats utan finns på en mängd olika arenor. Som exempel på en stor diskurs ges "hälsa" som man talar om på en mängd olika sätt. Utifrån detta vill jag ge mig på att kalla "konsumtion" en stor diskurs, en *konsumtionsdiskurs*. Diskursanalytiker menar att utanför diskurserna kan man inte nå en verklighet. Diskursiva framställningar av verkligheten ger sociala konsekvenser som blir synliga genom mönster av diskurser. Inom samma sociala

område kan flera diskurser befinna sig på olika nivåer. Dessa diskurser kan relateras till varandra och även ligga i konflikt med varandra. På den diskursiva nivån sker då en strid (Winther Jørgensen & Philips, 1999). Olika företeelser och sociala kategorier ingår i en diskursiv kamp som innebär att olika sätt att tala om verkligheten tävlar om att nå dominans på fältet (Björnesson & Palmblad, 2007).

3.2.2 Diskursteori, tecken och socialpositioner

Winther Jørgensen och Philips (1999) presenterar i sin bok *Diskursanalys som teori och metod* tre möjliga angreppssätt för att förhålla sig till diskursanalys. Dessa är Laclaus och Mouffes diskursteori, Faricloudhs kritiska diskursanalys och diskurspsykologi. Jag kommer utgå från diskursteorins sätt att använda *tecken*. Tecken är vad vi språkligt uppfattar som skiljepunkter i en utsaga. I vårt språkbruk sätter vi tecken i relation till varandra och dessa tecken skiljer sig från varandra på bestämda sätt. Tecken får sin betydelse genom att skilja sig från andra tecken, genom att sätta olika tecken i relation till varandra skapas betydelser (Winther Jørgensen & Philips, 1999).

I Laclaus och Mouffes diskursteori talar man om subjektspositioner, som är olika positioner/identiteter som är möjliga att inta i olika situationer, genom att identifiera sig med något utanför sig själv. Dessa subjektspositioner kommer ofta med förväntningar på hur man ska bete sig (ibid). Samtidigt som man är mamma, kan man vara konsument och en del andra socialpositioner. För att kunna identifiera sig med olika socialpositioner, som exempelvis man eller kvinna måste man leva upp till vissa förväntningar. Olika subjektspositioner sätter gränser, och beroende av klass, etnicitet och kön har inte alla tillträde till samma subjektspositioner. Eftersom alla inte har tillträde till samma subjektspositioner/diskurser bildas gränser för hur man som individ kan bygga upp sin identitet (ibid).

3.3 Konsumtionskulturteori

Östberg och Kaijser (2010) förklarar hur konsumtion kan ske genom behov eller begär. Behovet är det nödvändiga, begäret ligger närmare en symbolisk konsumtion.

Konsumtionskulturteori fokuserar på dessa symboliska och ideologiska aspekter av konsumtion, istället för den konsumtion som rör behov. Inom konsumtionskulturteori är konsumtionsbeteende centralt som går att koppla till vårt identitetsarbete. När man talar om identitet inom konsumtionskulturteorin menar man huvudsakligen hur sociala och kulturella faktorer påverkar identitetens utformning. Idag har vi större frihet att bli det vi vill vara, och

detta sker till stor del genom konsumtion. Att vi konsumerar oss till en identitet gör även att identitet idag är mer flexibel och föränderlig än tidigare. I dagens konsumtionssamhälle blir identitet något vi skapar, och det är i relation till andra som vi definierar oss själva (Östberg & Kaijser, 2010). Bauman förklarar att identitet ingen gåva man föds med i dagens konsumtionssamhälle, identitet är istället något som vi förväntas skapa själva (Bauman, 2007).

Inom konsumtionskulturteori ifrågasätts hur försvarbart moraliskt det är att konsumera lyxvaror, men samtidigt beskrivs att moral och marknad står på två helt olika sidor och ska inte blandas ihop. Oreflekterat finns det en åsikt i samhället att den som har pengar har rätt att handla precis vad denne vill. Egentligen skulle man kunna se det som förkastligt att spendera enorma mängder pengar på sig själv, när det finns människor som lever i misär (Östberg & Kaijser, 2010). För att få människor att konsumera mera varor och tjänster används konsumentpåverkan, i form av exempelvis reklam. Konsumentpåverkan menar Alvesson (2006) får folk att prioritera sin konsumtion och beskriver att människor tenderar att följa konsumtionsideal, och kommer här in på felprioritering. Konsumtionspåverkan kan göra det svårare för konsumenter att skilja mellan sina behov och begär, och avgöra vad som är nödvändigt. Alvesson förklarar att ”behovet” att sätta guldkant på tillvaron är djupt förankrad, och med dagens dominerande idéer i vårt samhälle bildas en förstärkning av detta tankesätt. Utmärkande för vår tid är, enligt Alvesson tendensen att ”guldkanta tillvaron” (ibid).

3.3.1 Relativ fattigdom och klass

Relativ fattigdom handlar om att vara fattig i förhållande till andra i omgivningen. Alvesson (2006) förklarar att när man talar om fattigdom i rikare länder är det oftast relativ fattigdom som diskuteras. Att ha mindre ekonomiska tillgångar göra att man inte kan leva upp till förväntningarna i samhället och konsumera för identitetsskapande. Bauman (1998) förklarar hur termen ”att vara fattig” tidigare relaterades till den arbetslöses brist på tillgångar och idag associeras ”att vara fattig” oftast med en otillräcklig konsument. Fattigdom är enligt Bauman inte bara fysisk nöd, det är en oförmåga att följa normen och inte ha möjlighet att delta i den symboliska konsumtionen. Östberg och Kaijser (2010) förklarar att det är allmänt accepterat man har kunnat urskilja samhällsklasser genom att titta på vad personer konsumerar, men nuförtiden finns det personer som menar att klass inte längre kan diskuteras på samma sätt som tidigare. Bauman (1998) använder dock klassbegreppet och skriver om en samhällsklass han benämner som *underklass*. Bauman menar att i denna klasstillhörighet befinner sig den

kategorin av människor som ligger bortom termer som arbetarklass och lägre klass. I underklassen hittar man de människor som inte har möjlighet till återinträde i konsumtionssamhället. Underklassen känner sig utestängd genom att inte kunna vara en del av konsumtionssamhället.

4 Metod

Som jag nämnde i teoridelen är diskursanalys både teori och metod, och här i metoddiskussionerna kommer jag fokusera på de aspekter av diskursanalys som tillhör mina metodologiska överväganden. Jag kommer även i denna del klargöra mitt urval, min analysprocess och redogöra mina etiska överväganden.

4.1 Metodval

Mitt metodval är diskursanalys, en metod som inriktar sig på språkets betydelse och går att se som på som en kvalitativ metod. Wreder (2007) skriver att vid uppsatsarbete måste man först fundera över vilken typ av kunskap man är ute efter, och sedan måste man anpassa studiens syfte och metod till varandra. Om man vill veta hur något ”görs” eller konstrueras socialt och språkligt har diskursanalys angreppssätt som kan användas. Kunskapen som jag är ute efter är hur man talar om konsumtion och normer i Lyxfällan och på internetforumet Familjeliv, och när man talar om något används språket, som i sin tur konstruerar verkligheten och tvärt om. Därför är jag i grunden intresserad av hur normer och konsumtionsbeteende ”görs”. Redan från början visste jag att jag ville analysera Lyxfällan, och senare bestämde jag mig för att även dra nytta av sociala medier, vilket blev forumet Familjeliv. Familjeliv valde jag för att kunna gå utanför massmediernas bild, och se hur man talar om konsumtion när inte massmedia är med och påverkar vad som kommer fram. Jag ville jämföra bilden Lyxfällan ger av dagens konsumtionssamhälle med Familjeliv, som ser jag ett annat möjligt sätt att hitta normframställningar kring konsumtion och konsumtionsbeteende.

4.2 Förtjänster och begränsningar

Den vanligaste kritiken som rör kvalitativa studier i stort är att de anses vara alldeles för subjektiva, att de ofta bygger på forskarens egna uppfattningar om vad som anses vara viktigt och betydelsefullt. En annan vanlig kritik är att det inte är möjligt upprepa en kvalitativ studie och få samma resultat. Detta på grund av att det är forskaren själv som är det viktigaste

redskapet under datainsamlingen och informationen som samlas in är beroende på forskaren. Kvalitativa studier kan i stort anses ostrukturerade och svåra att generalisera, vilket kvantitativa studier har lättare för (Bryman, 2011). Här har diskursanalys samma begränsning som andra kvalitativa metoder nämligen som Bryman skriver är det forskaren, i denna uppsats jag som samlat in informationen. Att analysera och samla in data från medier har gett mycket information och jag har gjort ett urval i vad jag ska redovisa och vilka citat jag ska ha med. Ett urval som stor del bygger på vad jag sett som viktigt och betydelsefullt. Genom att vara tydlig med hur jag gjort mitt urval vill jag att läsaren ska få bättre uppfattning om min datainsamling, och därför förhoppningsvis öka trovärdigheten.

Något jag däremot ser som en förtjänst är att jag i denna uppsats försöker belysa hur medier som Lyxfällan framställer/talar om konsumtionsbeteende och normer, istället för att försöka belägga en hypotes. Genom att inte ha något att verifiera ser jag mig själv som mer öppen för det som framkommer i min undersökning, och kan välja att belysa det som framträder i min empiri. En annan förtjänst för mig är att jag med diskursanalys har kunnat utgå från det material jag anser bäst belyser mina frågeställningar och mitt syfte. Börjesson och Palmblad (2007) förklarar hur tillförlitligheten kring materialtyper ses på ett annat sätt inom diskursanalys. Inom traditionell forskning är det viktigt att göra skillnad på vad som sägs i en statlig utredning och vad som sägs i en veckotidning. Med diskursanalys som metod är denna distinktion inte lika viktig. Tyngdpunkten inom diskursanalys är att båda källor har något att säga om verkligheten. Det man vill urskilja är diskursiva konstruktioner av verkligheten och därför är inget material mer värt än något annat. Det är de diskursiva konstruktionerna jag är ute efter i Lyxfällan och på Familjeliv.

4.3 Tillförlitlighet

Något som påverkar tillförlitligheten inom diskursanalys är att diskurser inte är färdig fakta och forskaren är på ett sätt skapare av diskurser. Urval och meningssammanhang gör att beskrivningar kan skilja sig beroende på vad forskaren valt att lyfta fram. Resultaten blir en kombination av samhällets normer och forskarens egna procedurer och tolkningsramar (Börjesson & Palmblad, 2007). Här framkommer samma problem som jag diskuterade i metodens begränsningar, nämligen att det är jag som forskare som har gjort ett urval kring vad jag ska lyfta fram. Alla aspekter som framkommer i Lyxfällan är omöjliga att få med, och min egen tolkning av teveprogrammet inverkar på resultatet. Börjesson och Palmblad (2007) utvecklar deras resonemang med att det däremot går det att skilja mellan naturligt

förekommande material och material som är producerat av forskaren själv. Naturligt material menar författarna är sådant som forskaren inte själv producerat som exempelvis sångtexter, till det andra hör exempelvis enkäter där forskaren själv formulerat frågorna. Materialen jag använder mig av; medier som Lyxfällan och Familjeliv är inte producerade av mig, och jag kan därför distansera mig mer än om de varit producerade av mig, vilket enligt detta resonemang ökar min tillförlitlighet.

4.4 Urval och analysprocess

Börjesson och Palmblad (2007) förklarar att användningen av materialtyper inom samhällsforskningen har på senare tid fått en breddning i möjligheterna. Denna breddning kan förklaras med mediasystemets snabba framväxt och forskning som använder exempelvis teveprogram, reklam, internetsajter och bloggar blir allt vanligare och vanligare. Även Bryman (2011) skriver att möjliga källor för en samhällsvetenskaplig analys är medier som dagstidningar, tidskrifter, teveprogram och filmer. Normer kring konsumtion och konsumtionsbeteende är något jag upptäckt att det finns väldigt mycket framställningar att tillgå i medier. Som jag ser det blir dessa normer kring konsumtion extra tydliga i Lyxfällan, därför har jag valt detta teveprogram. Sedan valde jag Familjeliv för att få en tydligare bild av dessa hur normer som framträder i Lyxfällan framställs i sociala medier, för att hitta skiljepunkter eller likheter.

Lyxfällan består av elva säsonger, sex till tolv avsnitt per säsong. Inom min tidsram har det inte varit möjligt att gå igenom samtliga säsonger/avsnitt, och jag har valt att istället välja ut de avsnitt jag uppfattat som mest relevanta till det jag vill belysa och ha svar på. Min urvalsmetod är *målstyrda urval*. Bryman förklarar att målstyrda urval är vad kvalitativa forskare vanligtvis arbetar med och att det handlar om att välja ut vad som ska analyseras med hänsyn till de frågeställningar som har formulerats. Målet är att välja ut fall på ett strategiskt sätt, för att hitta det relevanta i det man ska studera. Normalt görs detta urval på mer än en nivå (Bryman, 2011). Min första nivå var att välja ut medier: Lyxfällan och Familjeliv.

Inom Lyxfällan har jag sedan valt ut dem avsnitt som jag bedömt spelar mycket på normer kring konsumtion, och sedan gått igenom dessa avsnitt två-tre gånger. Anledningen till att jag gått igenom avsnitten flera gånger är för att kunna se igenom det som annars uppfattas som självklart, och för att få en tydligare bild. Andra gången jag sett ett avsnitt har jag även lagt märke till exempelvis reaktioner från de ekonomiska rådgivarna i Lyxfällan som jag missade första gången. Lyxfällan har jag tittat på via *tv3play.se* där samtliga säsonger/avsnitt finns

tillgängliga för den som är intresserad. Jag har gått igenom början på många olika avsnitt för att snabbt kunna bilda mig en uppfattning av avsnittet. Många avsnitt är av liknande art, där inte handlingen skiljer sig nämnvärt och sedan finns det dem avsnitt som står ut från mängden, det är dessa avsnitt jag har försökt hitta och ta användning av. På Familjeliv har jag utgått från de populäraste trådarna/diskussionsämnena som även har en relevans till det Lyxfällan tar upp, men behöver inte ge samma bild, bara belysa samma ämne.

4.4.1 Analysschema

I *Sociala problem som perspektiv* beskriver Jönson (2010) hur man kan ställa relevanta frågor till en text, och presenterar ett analysschema. Med analysschemat menar Jönson att det blir enklare att besvara forskningsfrågor, men är noga med att påpeka att det som framträder är forskarens/studentens egna konstruktioner och tolkningar av materialet. För att lättare koda materialitet som framkommit för mig i Lyxfällan har jag använt mig av Jönsons analysschema som inspiration, och har gjort min egen variant som finns presenterad här nedanför:

Frågor	Individnivå	Samhällsnivå
Yrke, inkomst, ålder		
Vanor och livsstil		
Karaktär på problemet?		
Hur görs till ett problem?		
Vilka orsaker till problemet och associeras med?		
Vilka konsekvenser och möjliga lösningar?		
Vem är förövare, vem är offer?		
Vilka begrepp används?		
Bakomliggande budskap?		
Egna tankar och känsla		
Prat om köpberoende		
Prat om konsumtion		
Prat om normer, moral och ideal		

Tabell 4.4.1 Analysschema

Analysschemat har jag skrivit ut i större format, och fyllt i efterhand som jag gått igenom avsnitten, en för varje avsnitt jag gått igenom. Analysschemat har varit till stor hjälp i mitt arbete, och har hjälpt mig strukturera upp min empiri tydligare. Jag har även fått med information och ställningstaganden i Lyxfällan som jag inte annars hade tänkt på.

4.5 Etiska överväganden

I vetenskapsrådets text finns det fyra huvudkrav på etiska principer: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Dessa principer utgör riktlinjer för forskningsprojekt. Texten behandlar mest möten som sker ansikte mot ansikte mellan individer, men tar bland annat kort upp hur informationskravet ska hanteras om undersökningsdeltagarna inte medverkar aktivt, och uppgifter som är av intresse hämtas från redan existerande källor. Hänsyn skall då tas framförallt till den faktiska skadan av utebliven eller indirekt information kan medföra för de berörda (Vetenskapsrådet, 22/12-11). I Lyxfällan har jag tagit hänsyn till att samtliga avsnitt av Lyxfällan finns fritt tillgängligt på *tv3play.se* vilket gör det lätt för alla att gå in och titta på avsnitten. Denna lättåtkomlighet till Lyxfällan gör att jag inte kan finna några etiska skäl att inte använda mig av detta tv-program. I avsnitten framkommer bland annat personernas fulla namn och var de bor, och lättåtkomligheten till avsnitten gör att jag inte funnit någon nödvändighet att anonymisera de deltagande med exempelvis andra namn. Internetforumet Familjeliv har jag haft lite svårare att förhålla mig till etiskt, och jag har här valt att anonymisera mer, genom att benämna trådstartaren som TS och personerna som svarar i diskussionstrådarna X1, X2 o.s.v.

Vetenskapsrådets text beskriver att samtyckeskravet är beroende av undersökningens karaktär och undersökningsdeltagarnas aktivitet, och samtycke ska alltid inhämtas när det krävs en aktiv insats av de deltagande (Vetenskapsrådet, 22/12-11). Gränsen mellan när samtycke behövs eller inte behövs är ändå inte helt klart. Bryman skriver om hur användningen av nya medier kan ge svåra beslut inom etiska överväganden, exempelvis vid användning av chattsajter för insamling av data. Bryman förklarar att det förs en diskussion inom forskningsvärlden där vissa menar att diskussioner på chattforum som är offentliga kan jämföras med insändare i tidningar och därför behövs inget samtycke (Bryman, 2011). Lyxfällan har visats rikstäckande på teve och de deltagande har på så vis gått med på att bli offentliga, här finns därför mindre hinder samtyckesmässigt att använda mig av Lyxfällan. Med Familjeliv har jag är svårare att motivera ett samtycke, men utifrån det Bryman skriver har jag varit noga med att använda mig av ett forum som inte kräver inloggning för att kunna läsa, och det blir på så vis mer offentligt.

5 Analys

Här i analysdelen kommer jag utgå från socialkonstruktivism, diskursanalys och konsumtionskulturteori för att besvara mina frågeställningar. Mina frågor är:

1. Hur talar man om köpberoende och konsumtion i Lyxfällan?
2. Vilka normer synliggörs i Lyxfällan, och hur talar man om dessa normer i Lyxfällan och på Familjeliv?
3. Vilken livsstil är det Lyxfällan vill förmedla, och vilka budskap sänder Lyxfällan ut?

Först kommer jag beskriva Lyxfällans avsnittsupplägg. Därefter kommer jag redogöra för karaktären på problemen i Lyxfällan, samt hur konsumtion görs till ett problem i Lyxfällan. Därefter diskuteras vilket livsstilsideal Lyxfällan vill förmedla, och hur detta livsstilsideal avspeglas på Familjeliv. Sedan kommer jag övergå till att diskutera normframställningar i Lyxfällan och på Familjeliv utifrån diskursen om barn. Slutligen beskrivs två områden Lyxfällan belyser där det råder en diskursiv kamp inom konsumtionsdiskursen, gemensam ekonomi och köpberoende.

5.1 Lyxfällan

Lyxfällan består av som jag nämnde i urvalsdiskussionen av elva säsonger, sex till tolv avsnitt per säsong. Genom åren har Lyxfällan haft olika programledare, i de tidigare säsongerna har Charlie Söderberg och Mathias Andersson varit programledare. Mellan här var Elisabeth Fogelström och Lasse Hellström programledare. I de senaste säsongerna har Magnus Hedberg och Patrick Grimlund varit programledare. Här i analysen kommer jag dock inte att använda deras namn, utan kalla dem rådgivare/ekonomiska rådgivare för att underlätta för läsaren. Deras uttalanden tänker jag mig även är Lyxfällans bild, och att de förmedlar det Lyxfällan vill få fram, inte vad de själva anser som individer. Därför har jag inte heller sett någon relevans i att använda deras namn. Avsnitten som jag använder mig av i analysen är: Säsong två, avsnitt: *ett och två*. Säsong, tre avsnitt: *ett, två, tre, fyra och fem*. Säsong fyra, avsnitt: *ett*

5.1.1 Upplägg på Lyxfällan-avsnitten

För att beskriva upplägget på Lyxfällan-avsnitten kommer jag använda mig av en narrativ redogörelse av händelseförloppet. Hjerm och Lindgren (2010) förklarar att narrativ analys

handlar om att hitta ”berättelser” som strukturerar upp texter genom en underliggande struktur. Lyxfällan har samma struktur i nästan varje avsnitt. Jag har gjort en tidslinje som illustrerar de olika händelserna i Lyxfällan:

Problembeskrivning/Fullmakt/Budgettavla/Åtgärder/Fullmakten rivs/Problemet löst →

Lyxfällan börjar med en kort sammanfattning om vad dagens avsnitt ska handla om. Sedan börjar *problembeskrivningen* med att en berättarröst utifrån det aktuella avsnittet beskriver var familjen bor, vad de jobbar med och hur deras förhållande till pengar ser ut. Sedan följer en kort presentation som de deltagande själva får göra, där de beskriver sin situation. Under denna presentation finns även en informationsruta, där det går att utläsa personens fulla namn (förnamn + efternamn), ålder, sysselsättning och inkomst. Vid köksbordet slår sig sedan en ekonomisk rådgivare ner med den som i familjen anses vara den som sköter ekonomin och pratar om konsumtion, lån, krediter och skulder, och familjen får även fylla i en *fullmakt*. I fullmakten står vad familjen behöver hjälp med, och vad som måste ändras/göras. Längre fram i avsnitten är det dags för *budgettavlan*. En svart griffeltavla med sju olika kolonner/rubriker: *hyra, mat, transport, kläder, sparande, övrigt* och *lån*. Här får familjerna uppskatta sina utgifter genom att sätta ut sedlar för varje utgift, för att sedan höra den dystra sanningen, problemet blir synligt. Nästan alltid underskattar familjerna kostnaderna. Efter budgettavlan kommer *åtgärderna*: allt som går att säljas ska säljas, förhandla med banker för att få bättre lånevillkor, förändra attityder till shopping med mera. Längre fram, en månad senare görs ett återbesök. Vid återbesöket *rivs kontraktet/fullmakten*, och berättarrösten går igenom vad familjen har åstadkommit för förändring. Problemet har fått en *lösning*. Traditionenligt i samtliga säsonger i varje avsnitt får familjen en present vid återbesöket, med resonemanget att de måste få ”unna sig något”. Denna present kan vara anpassad efter ett behov som framkommit under programmet, men oftast är det en resa eller en spavistelse.

5.2 Familjeliv

Familjeliv är ett öppet internetforum där alla fritt kan uttrycka sina åsikter. På forumet är det en person som först startar diskussionstråden, denna person brukar kallas trådstartare (TS). Sedan kan personer svara på vad TS skrivit/ställt för fråga, dessa personers svar har jag valt att benämna som X1, X2 o.s.v. De diskussionstrådar jag har valt att använda mig av är:

1. ”Fattar mig ej på vissa fattiga” (717 svar)
2. ”Kommer man bli soc-anmäld om man inte köper julklappar till sina barn?” (535 svar)
3. ”Ska jag låta honom ta ut barnens pengar?” (136 svar)
4. ”Dottern vill inte betala” (781 svar)
5. ”Förstår inte hur ni orkar, ni som har delad ekonomi och håller på att räkna pengar varje månad?” (288 svar)

5.3 Problemframställning i Lyxfällan

I Lyxfällan talar man om konsumtion som den grundläggande orsaken till skuldproblematik. I säsong tre, avsnitt fyra beskriver Lyxfällans rådgivare sambandet mellan lån och konsumtion:

”Vad Malin inte inser är att det är att det inte är lånen som är hennes problem, det är vad hon köper. Lånen är bara resultatet av det som var felande från början.”

Uttalandet visar tydligt att Lyxfällan framställer att det är konsumtionen som är problemet, och inte lånen i sig. Det är inte lånen i grunden som orsakar skulder, utan det är vad som är köpt för lånen. Detta gör konsumtion till ett av de största ämnena i Lyxfällan. Oftast har de deltagande familjerna köpt mer än de har haft råd med. Familjerna i Lyxfällan har levt med en överkonsumtion där utgifterna är större än inkomsterna, och har på så vis blivit skuldsatta. Socialkonstruktivistiskt sett skulle denna form av skuldsättning inte vara möjlig om det inte fanns något att konsumera. Wenneberg (2009) förklarar att alla sociala företeelser skulle kunna varit annorlunda. Utifrån detta antagande är skuldsättning en social konstruktion som inte hade behövt existera om samhället varit uppbyggt på ett annat sätt. Utan språket hade det dessutom inte varit möjligt att kategorisera skuldsatta som en speciell grupp.

Några exempel på sysselsättningar som förekommer i Lyxfällan är: *anställd på bemanningsföretag, tidningsbud, billackerare, städerska, personlig assistent, elektriker, It-tekniker och affärsbiträde*. Här blir ett mönster synligt. Lönerna inom de flesta av dessa yrken är låga, och anställd på bemanningsföretag ger oftast dåliga anställningsvillkor som kan göra det svårare att få lån. Det är väldigt dessutom väldigt sällan Lyxfällan besöker exempelvis arbetslösa. Problemet är att Lyxfällan ger en bild av skuldsatta, men väljer samtidigt ut vilken grupp de vill hjälpa. Hos familjerna som Lyxfällan hjälper finns egentligen tillgångar och resurser för att förändra situationen, och Lyxfällan utelämnar på så vis flera aspekter av skuldproblematik, som exempelvis att alla konsumerar inte på samma villkor. Lyxfällan hjälper familjer där det finns vissa tillgångar, om de inte hade kunnat göra någon skillnad

hade det inte varit lönt att besöka familjerna. Detta påverkar i sin tur hur man talar om konsumtion i Lyxfällan. Till följd av vilka de väljer att hjälpa talar man om konsumtion i Lyxfällan som att det i grunden handlar om felprioritering när ekonomin inte går ihop, och skuldsättning framställs nästan alltid som ett omoget och oansvarigt beteende. I avsnitt fem, säsong tre uttrycker sig en av rådgivarna:

”De är de mest oansvariga människorna jag träffat. Jag överdriver inte. Beter sig som två riktiga snorungar!”

Genom att beskriva skuldsättning som ett omoget och oansvarigt beteende förmedlar Lyxfällan en bild till samhället, och är på så vis med och konstruerar en norm kring konsumtion och skuldsättning. Lyxfällan vänder sig inte bara till dem som behöver hjälp, utan även utåt mot tevepubliken, och därför blir deras sätt att tala om konsumtion även avspeglad i samhället genom hur de språkligt framställer sambandet mellan konsumtion och skuldsättning.

5.3.1 Livsstilsidealet enligt Lyxfällan

Vilket livsstilsideal kring konsumtion och konsumtionsbeteende som Lyxfällan vill förmedla blir tydligt i säsong tre, avsnitt ett där Lyxfällans två ekonomiska rådgivare är på besök hos en familj som inte har haft råd att åka på en semester på tio år. Semesterresor blir i fokus genom hela avsnittet, och en av Lyxfällans rådgivare uttrycker sig:

”Framförallt handlar det om detta beteende. Hur man väljer att leva ett liv där man inte har råd att åka på semester, inte råd att låta barnen åka på ridläger – men ändå plöjer ner 20 mobiltelefoner.”

Uttalandet går att tolka som att det skulle vara ett självvalt beteende, men att det är ett felaktigt beteende. Återigen är Lyxfällan inne på temat felprioritering. I avsnittet framställs semesterresor som något som borde prioriteras högt, och som att det i grunden handlar om felprioritering när det inte finns pengar att resa. Bauman förklarar i sin bok *Konsumtionsliv* att en grundföreställning i samhället är att slösaktig konsumtion är tecken på framgång och ger högt anseende. Vissa livsstilar ses också som en förutsättning till lycka, och en norm att uppnå (Bauman, 2007). Semester som innebär att man reser iväg framställs i Lyxfällan som en livsstil som ger högt anseende och en förutsättning till lycka. Därför blir semesterresor även till en norm att uppnå i samhället. I slutet av avsnittet får familjen som gåva en veckas semester till Egypten med all inklusive och en av Lyxfällans rådgivare uttalar sig:

”Jag har svårt att tänka mig en bättre present åt denna familj, de har inte varit på semester på tio år. Möjligheten för dem att koppla av och unna sig något.”

Här blir en resa till Egypten en väldigt speciell resa, och ger oss även ett ideal kring vad resa ska handla om. Lyxfällan förmedlar en bild av ”semester” där man måste åka iväg för att det ska vara riktig semester. Winther Jørgensen och Philips (1999) förklarar att sociala handlingar får sin betydelse genom att skilja sig från andra sociala handlingar. Genom att sätta olika sociala handlingar i relation till varandra skapas betydelser. Jørgensen och Philips ger som exempel en charterresa till Mallorca, denna får sin betydelse genom att jämföras med en storstadssemester i London eller ingen semester alls. Semesterresor blir enligt detta resonemang speciellt genom att jämföras med andra alternativ. När familjen får resan till Egypten som gåva, jämför vi resan med andra alternativ på resor, andra gåvor eller ingen gåva alls och på så vis blir deras present ”lyxig”. Resan framställs även som ett sätt för familjen att ”unna sig något”, ett begrepp som ofta framställs som det som orsakat familjers skulder i Lyxfällan, vilket gör gåvan i slutet väldigt speciell. Här går Lyxfällan emot sig själv och budskapet Lyxfällan framför att familjer måste sluta unna sig blir motsatt. Lyxfällan blir sin egen motrörelse, och spelar här på två normer samtidigt. Dels normen att alla ibland behöver unna sig något, som Alveson (2006) skriver är behovet att ”guldkanta tillvaron” utmärkande för vår tid vilket och med dagens dominerande idéer bidrar till en förstärkning av detta tankesätt. Dels spelar Lyxfällan på normen att ”inte unna sig” som Weber (1934) skrev om redan på hans tid, som menade att västvärlden blev rikt genom att man arbetade upp ett stort kapital under sin livstid, och rikedom sågs endast som något tvivelaktigt om det skulle användas för njutning i livet.

5.3.2 Felprioritering på Familjeliv

På Familjeliv framställs semesteridealet i trådstarten ”Fattar mig ej på vissa fattiga” och TS ställer frågan: ”Men om man är fattig och inte har pengar så att de räcker varför då ta en semesterresa på kredit?” Flera som svarar kommer in på socialbidragsnormen som vi har i Sverige och anser att handlar det om att människor inte kan prioritera rätt när det inte finns pengar till att resa. En person X1 uttrycker sig:

”När jag växte upp hade vi hundar (3 st), mamma hade bil och rökte. Hon levde i perioder på socialbidrag. [...] Vi kunde inte följa med på utflykter etc för det fanns inga pengar. Nu som vuxen kan jag tycka att det är konstigt. När jag bodde hemma ifrågasatte jag det aldrig.”

Beskrivningen X1 gör går att tolka som att hon/han nu som vuxen förstått att hans/hennes mamma kunde prioriterat annorlunda. X2 skriver:

”Om man är i situationen att man varje gång man handlar tvingas välja mellan mjölk ELLER toapapper så känns det som ett slag i ansiktet att tvingas lyssna på folks fördömanden att man är slösaktig!”

Det märks på X2 sätt att uttrycka sig att det är ett känsligt discussionsområde, som inte bara handlar om att ha råd att resa eller inte, utan hur folk betvivlar att det finns människor i Sverige som är fattiga. X3 svara på det X2 skriver:

”Jag säger inte att fattiga är slösaktiga, jag säger att de prioriterar fel. Om man inte har råd att betala hyran, eller måste välja mellan toapapper och mjölk, så har man gjort fel någonstans.”

När semesterresor diskuteras på Familjeliv görs det utifrån en tanke kring relativ fattigdom, och en tydlig aspekt kommer fram som Lyxfällan helt verkar ha utelämnat: hur olika subjektspositioner sätter gränser, och beroende av klass, etnicitet och kön har inte alla tillträde till samma subjektspositioner (Winther Jørgensen & Philips, 1999) Lyxfällan förmedlar ett ideal kring hur de anser att folk ska konsumera, men verkar i avsnitten inte ta hänsyn till att alla inte har samma möjligheter. Lyxfällan framställer semesterresor som en norm i samhället, och därför bildas en förväntan på alla i samhället att man ibland måste resa för att vara lycklig. Lyxfällan har dock utelämnat faktumet att alla inte har råd. Klassaspekten belyses inte alls. Samtidigt finns åsikten på Familjeliv att det handlar om felprioritering, samma sak som Lyxfällan förmedlar som bygger på normer i samhället. Normen i samhället blir att resa, men att alla inte har råd blir förträngt i samhället genom hur man talar om konsumtion som att det i grunden handlar om felprioritering när det inte finns pengar. Precis som Hjort förklarar i sin avhandling är positiva egenskaper i vårt samhälle är att kunna hushålla, planera och prioritera, men ju mer inkomster ett hushåll har desto mindre betydelse har dessa egenskaper. Samtidigt finns normer i samhället kring konsumtion och allmänna föreställningar av hur familjer med knapp ekonomi ska konsumera (Hjort, 2004) Dessa normer kring konsumtion blir tydliga i både Lyxfällan och på Familjeliv, och båda framför åsikter om hur de anser sig att familjer med knapp ekonomi ska konsumera, och som att det i grunden handlar om felprioriteringar när pengarna inte räcker till.

5.4 Diskursen om barn i Lyxfällan

När Lyxfällan besöker barnfamiljer och talar om barn görs detta utifrån ett antagande att det är självklart hur barn ska behandlas, och denna självklarhet kopplar jag till en diskurs om barn. Winther Jørgensen och Philips (1999) förklarar att diskurser är komplicerade och det är lätt att få uppfattningen om att vad som helst kan kallas för en diskurs. Diskurser kan vara svåra att avgränsa, och kan delas upp på olika sätt och avgränsas på olika sätt. Innehållet i diskurser beror även på vilken diskurs det handlar om. Med diskursen om barn avser jag i min uppsats hur Lyxfällan talar om barn när det kommer till konsumtion eller andra problem som rör en familjs ekonomi. Lyxfällan förutsätter att barnen ska prioriteras högst även i familjer med sämre ekonomiska förutsättningar, och framställer barn på ett annat sätt än vuxna. Barnen i familjerna blir direkt upphöjd till en annan nivå än de vuxna, och de ekonomiska rådgivarna i Lyxfällan börjar direkt tala om barn på ett annat sätt än vuxna.

Winther Jørgensen och Philips (1999) skriver att diskursen om barn är utmärkande eftersom det uppfattas som självklart att barn ska behandlas som en grupp med särskilda egenskaper, även om denna självklarhet inte alltid varit; för några hundra år sedan sågs barn mer som ”små vuxna”. Diskursen om barn innebär att barn talas om på ett annat sätt än vuxna, och det är allmänt accepterat att barn ska prioriteras högre än vuxna. Det är denna allmänna acceptans att barn ska prioriteras högre än vuxna jag vill lyfta fram när Lyxfällan talar om konsumtion och ekonomi. De ekonomiska rådgivarna i Lyxfällan är snabba att reagera när de uppfattar att barn inte kommer i första hand i en familj. I säsong två avsnitt ett märks detta speciellt mycket. Här är det två barn, Ludwig 14 år och Lucas 12 år som själva anmält sin pappa till Lyxfällan genom att skicka in ett brev. I brevet står bland annat:

”Vi har ett jättestor problem med vår pappa. [...] Vår pappa har många miljoner i lån och många krediter och har väldigt ont om pengar ”säger” han, fast han köper sina modellbilar, datorer och prylar.”

Barnen menar att det känns som att deras pappa ljugar för dem när han säger att han inte har några pengar, och även Lyxfällans rådgivare menar att pappan prioriterar fel, som prioriterar sig själv i första hand istället för barnen. I avsnittet måste pappan bland annat sälja sina gamla hockeykort för att kunna köpa nya skrivbord till sina barn. I avsnittet framkommer även att barnen inte fått några julklappar:

”Förra julen sa han att han att han inte hade några pengar, så vi fick inga julklappar, sedan några veckor senare köpte han sin motorcykel” – Ludwig 14 år

En av rådgivarna i Lyxfällan frågar barnen om det stämmer att de inte fått några julklappar av sin pappa, och man hör på betoningen i rådgivarens röst att han tycker det är beklagligt, och att det gör honom upprörd. Lyxfällans rådgivare menar att pappan måste ändra sitt beteende och börja prioritera sina barn. Julklappar till barn framställs i Lyxfällan som något som borde prioriteras högt, även i familjer där ekonomin är knaper. I avsnittet talar man om julklappar till barn som något självklart, att det är givet att alla barn ska få julklappar. Julklappar tillsammans med tecknet <barn> blir något annat än om vi talar om julklappar tillsammans med tecknet <vuxna>. I det tidigare fallet är det något självklart, precis som Lyxfällan framställer det, och diskursen om barn gör sig påmind här.

Diskursen om barn blir också tydlig i Lyxfällan när de deltagande familjerna lånar pengar av sina egna barn. Barnen framställs tydligt som offer, där deras egna föräldrar är förövarna. I säsong fyra, avsnitt ett av Lyxfällan beskriver föräldrarna själva känslan när man som förälder måste låna pengar av sina egna barn:

”Inte kul att man som mamma måste låna pengar av sin två-åriga son” – Mamman

”Känns som man inte kan sjunka så mycket lägre än det” – Pappan

Föräldrarnas beskrivning kan tolkas som att de tycker att det är jobbigt, och är medvetna om att det inte är ett accepterat beteende. Lyxfällans rådgivare menar att det är ett oansvarigt och naivt beteende, men ser samtidigt i avsnittet att det inte finns så mycket tillgångar, exempelvis inga bilar att sälja, och familjens beteende blir därför mer accepterat. Däremot i ett avsnitt där pappan lånar pengar av sina egna barn när det egentligen finns tillgångar som bilar och motorcykel reagerar en av Lyxfällans rådgivande starkare:

”När jag fick veta att han lånar pengar av sina egna barn, blev jag bedrövad. Läskigt att se”

I Lyxfällan framställs det som mer självklart att inte låna pengar av sina egna barn än andra familjemedlemmar, och diskursen om barn gör att synen inte ifrågasätts, utan uppfattas som självklar. Det framställs även mer moraliskt accepterat att låna pengar av sina barn om man helt saknar andra tillgångar. Finns däremot andra tillgångar och man ändå lånar pengar av sina barn framställs det som mer moraliskt förkastligt. Resonemanget vill jag koppla till konsumtionskulturteori som ifrågasätter hur moraliskt försvarbar viss konsumtion egentligen är (jmf. Östberg och Kaijser, 2010).

Diskursen om barn inte är giltig hur länge som helst i Lyxfällan, utan det finns en gräns när ”barn” inte längre ses som barn med särskilda egenskaper, utan har samma förväntningar

på sig som alla andra. I säsong tre, avsnitt tre är Lyxfällan på besök hos en familj där föräldrarna inte längre är försörjningsskyldiga till två av sina barn, Simon 24 år och Marcus 21 år. Ändå bidrar inte de vuxna barnen med något ekonomiskt, och har inga planer på att flytta hemifrån. Lyxfällans rådgivare menar att föräldrarna är för snälla, och att de vuxna barnen får alldeles för mycket. Budskapet blir tydligt: vuxna barn ska bidra till hushållet ekonomiskt eller så får de flytta hemifrån. En av Lyxfällans rådgivare uttrycker sig:

”Man kan inte hänga hos mamma och pappa hela livet. Det börjar bli dags för Simon att släppa nappflaskan och skaffa ett eget boende. Man kan inte få ett drömboende direkt, man måste ju börja någonstans”

Lyxfällans rådgivare menar att föräldrarnas beteende leder till att de får barn som blir bortskämda, omogna och oansvariga, och påpekar även att vuxna barn måste betala för sig hemma för att lära sig uppskatta värdet av pengar. I avsnittet framställs ”vuxna barn” på ett annat sätt än ”yngre barn”. Diskursen om barn som individer med speciella egenskaper är inte längre relevant att diskutera. Tecknet <vuxna barn> i relation till att bo hemma utan att betala för sig framställs som ett omoget och bortskämt beteende i Lyxfällan. Lika självklart som det framställs att inte låna pengar av sina barn och ge sina barn julklappar, framställs det att vuxna barn ska bidra hemma. En självklarhet som egentligen är en social konstruktion. Det är med hjälp av språket vi skiljer mellan yngre barn och vuxna barn, utan språket hade det inte varit möjligt att kategorisera barn och vuxna barn (jmf. Wenneberg 2009). Utan att kunna kategorisera vuxna barn och yngre barn hade det heller inte varit möjligt att tala om en diskurs om barn, och när denna upphör att gälla.

5.4.1 Diskursen om barn på Familjeliv

När barn diskuteras på Familjeliv görs detta precis som i Lyxfällan utifrån ett antagande att det är självklart att barn ska prioriteras högre än vuxna. Med diskursen om barn syftar jag här på hur barn framställs på ett annat sätt än vuxna, precis som i Lyxfällan. Denna diskurs om barn blir tydlig i trådstarten ”Kommer man bli soc-anmäld om man inte köper julklappar till sina barn?” Här beskriver TS att han/hon funderar på att strunta i att köpa julklappar till sina barn och verkar vara nyfiken på folks reaktioner. Många svarar kort, men budskapet de framför är tydligt exempelvis skriver några ”Stackars barn” och inget mer. Några få håller med TS, som X1:

”Jag tycker du gör helt rätt. En jul utan julklappar skulle fler må bättre av. Intressant att se hur många som reagerar så starkt på att barnen och att det är synd om dem...”

Majoriteten på Familjeliv ser det som självklart att köpa julklappar till sina barn, och det blir tydligt att köpa julklappar till sina barn är normen i samhället, och så självklart att många inte ens ser att det skulle finnas något alternativ. Alvesson (2006) skriver att för de flesta barn handlar julen inte om något religiöst, och menar att det mest intressanta är julklapparna som idag har förlorat sin ursprungliga symbolik. Med ett socialkonstruktivistiskt perspektiv är normen att köpa julklappar till sina barn en social konstruktion, som har fått ett stort fotfäste i vårt samhälle, trots att den ursprungliga symboliken försvunnit. Precis som julklappar till barn framställs som självklart i Lyxfällan, framställs julklappar till barn också som självklart på Familjeliv.

Diskursen om barn blir också tydlig i Familjelivstråden ”Ska jag låta honom ta ut barnens pengar?” Här är det en velig mamma som skriver att hennes barns pappa skulle behöva låna 7000 kr från barnens sparkonto för att han inte klarar av att betala sina räkningar denna månad. Pappan har lovat att betala tillbaka, men mamman känner sig osäker och söker råd på Familjeliv. Reaktionerna som kommer är starka. X1 skriver:

”Helvete heller skulle jag säga. Ska era barn betala för hans misstag och slarv?”

Många andra uttrycker sig på liknande sätt. X2 har däremot egna erfarenheter av dilemmat och beskriver:

”Jobbigt, vi hamnade hos soc och var då tvungna att leva upp sonens pengar. Kändes skit men när maken min fick jobb kunde vi "betala tillbaka", men där är ju alla olika. En del gör det andra inte, tyvärr.”

Normen som kommer fram på Familjeliv är tydlig, man ska inte låna av sina egna barn, vilket är samma norm som Lyxfällan ger uttryck för. Samtidigt finns dilemmat X2 tar upp. I Socialtjänstlag (2001:453) kapitel 4, § 1 står: ”Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt har rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt.” Som X2 skriver måste man leva upp alla andra tillgångar innan man blir beviljad ekonomiskt bistånd. Här blir det en sorts tvång att bryta normen och ta av barnens sparkonto. Som Lyxfällan framställer normen om att inte låna pengar av sina barn är det däremot mer moraliskt försvarbart och accepterat beteende om man inte har något val och inga andra tillgångar, som här blir fallet. Därför bygger Lyxfällan även i här på de normer som är rådande i dagens samhälle.

Diskursen om barn är precis som i Lyxfällan inte giltig hur länge som helst på Familjeliv. Trådstarten ”Dottern vill inte betala” är ett exempel på en diskussion där diskursen om barn inte längre är relevant att diskutera. Här skriver TS:

”Min äldsta dotter som är 21 och börjar läsa nu till hösten vill inte betala för sig hemma, eller åtminstone vill hon inte betala vad det kostar. Enligt konsumentverket ska en vuxen kvinna som bor hemma betala ca 3600 kronor i månaden. Dottern blev helt galen när jag sa det till henne.”

Mamman vill ha hjälp från Familjeliv hur hon ska förhandla med sin dotter. Många menar att det är viktigt att bidra hemma för att lära sig hantera pengar, som X2 skriver:

”Det är viktigt för barn att lära sig värdet av pengar, och att de lär sig att inget kommer gratis.”

Wenneberg (2009) menar att allt tänkande bli påverkat av sociala faktorer. Som TS skriver har hon utgått från Konsumentverkets beräkningar. Konsumentverket skriver på sin hemsida www.konsumentverket.se att om man gått ut gymnasiet och har inkomst är det rimligt att börja betala för sig hemma, och har en tabell publicerad på ungefärliga kostnader att betala hemma (Konsumentverket, 13/12-2011). Konsumentverket är på så sätt med och bygger upp en norm kring vad man som förälder ska ha för förväntningar på sina vuxna barn. Precis som Lyxfällan spelar Konsumentverket in på hur människor ser på samhället, som mamman i Familjelivstråden som utgår från vad hon läst på deras hemsida. På Familjeliv framställs också att en anledning till varför vuxna barn ska betala för sig hemma är för att lära sig hantera att pengar, samma orsak som Lyxfällan ger uttryck för, som även här spelar på normen i samhället.

5.5 Gemensam ekonomi som diskursiv kamp

I en undersökning kan man fokusera på konkurrerande diskurser som befinner sig inom samma område. Man kan undersöka var den ena eller den andra diskursen är dominerande, och var det råder en diskursiv kamp (Winther Jørgensen, Philips, 1999). Lyxfällan ger sig in i många områden där det råder en diskursiv kamp. En av dessa är den diskursiva kampen mellan gemensam ekonomi och separat ekonomi inom konsumtionsdiskursen. I säsong tre, avsnitt två blir denna konflikt synlig, och Lyxfällan framställer gemensam ekonomi som den rätta och dominerande livsstilen. I avsnittet är Lyxfällans två ekonomiska rådgivare på besök hos Johan och Annika, som har separat ekonomi. Lyxfällans rådgivare är väldigt

ifrågasättande över familjens sätt att leva. Annika som har lägst inkomst framställs tydligt som ett offer, där Johan är förövaren. En av Lyxfällans rådgivare frågar Annika om hon lånat pengar av Johan för att betala deras gemensamma räkningar och ser bekymrad ut, senare beskriver han att:

”Jag lider med henne. De lever inte som ett par. Jag lägger inga värderingar i det, man kan ha delad ekonomi, man kan ha gemensam, men det här har gått alldeles för långt.”

Även om rådgivaren uttalar sig som att varje familj får göra som de själva vill med gemensam eller delad ekonomi, märks det tydligt i avsnittet att rådgivarna förespråkar gemensam ekonomi. Gemensam ekonomi är på flera sätt normen i samhället: vid exempelvis ekonomiskt bistånd eller utmätning hos Kronofogdemyndigheten görs en beräkning på *hushållets* inkomster/utgifter, och förutsätter därför gemensam ekonomi. Socialstyrelsen skriver exempelvis på sin hemsida att försörjningsstödet beräknas genom att räkna ut riksnormen för dem som bor i hushållet, och i socialtjänstens beräkningar ingår gifta, sambor och registrerade partners i samma hushåll (Socialstyrelsen, 13/12-2011).

Östberg och Kaijser (2010) beskriver att konsumtionsmönstren mellan män och kvinnor har under de senaste decennierna förändrats med kvinnors ökade deltagande i förvärvsarbete. Kvinnor förväntas idag bidra till hushållens inkomster på samma sätt som män, och denna förändring har i sin tur lett till en normförskjutning. Gemensam ekonomi kan här ses som en norm som lyckats hålla sig kvar som den dominerande normen i samhället, även efter en stor normförskjutning. Winther Jørgensen och Philips (1999) beskriver att diskurser har en tröghet i sig, strukturer tar lång tid att ändra. Människor är mer eller mindre ”inkapslade” i denna tröghet, vilket gör det svårt att tänka annorlunda. Gemensam ekonomi är en norm inom konsumtionsdiskursen där denna tröghet till förändring blir tydlig. Lagar som Socialtjänstlagen tar lång tid att ändra och kvinnor har fortfarande lägre inkomster. För att separat ekonomi ska fungera fullt ut i praktiken krävs en stor strukturförändring, men strukturer tar lång tid att ändra. Separat ekonomi ses fortfarande som det avvikande även om villkoren för vår försörjning har förändrats mycket.

På Familjeliv framställs normen om gemensam ekonomi i trådstarten ”Förstår inte hur ni orkar, ni som har delad ekonomi och håller på att räkna pengar varje månad? Här beskriver TS hur man i hennes/hans familj ser gemensam ekonomi som en självklarhet, och TS förstår inte hur människor orkar ha delad (separat) ekonomi. Många verkar instämma med TS, en klar majoritet förespråkar gemensam ekonomi och en del uttrycker även fördomar mot dem som väljer att ha delad ekonomi. Exempelvis skriver X1:

”Skulle känna mig snål och elak om jag inte delade/hjälpte till ekonomiskt med allt som rör våran familj.”

I diskussionstråden framställs den som tjänar mest och vill ha delad ekonomi som snål och inte lika mån om sin familj. X2 beskriver att i hans/hennes familj har man delad ekonomi, och X2 får många påhopp och blir tvingad att försvara sig flera gånger:

”Vi tar hand om varandra!!!” [---] ”Blev faktiskt sårad när du skrev "älskar ni inte varandra" Alla tänker inte som du, vissa trivs bättre med delad ekonomi.”

Att gemensam ekonomi är normen blir tydligt med påhopp som de som väljer att ha delad ekonomi får utstå. Exempelvis X2 som får höra att man i hennes/hans familj inte skulle älska varandra, bara för att de väljer att ha separat ekonomi. Separat ekonomi är en tydlig motrörelse som utmanar normen om gemensam ekonomi genom en diskursiv kamp, som blir synlig både i Lyxfällan och på Familjeliv. Båda sätten att tala om världen försöker vinna ett övertag. Med ett socialkonstruktivistiskt perspektiv är normen gemensam ekonomi en social konstruktion, som har blivit till en dominerande norm i samhället. Med en diskursiv kamp försöker motrörelsen separat ekonomi ta sig in, och på den diskursiva nivån sker här en strid (jmf. Winther Jørgensen & Philips, 1999).

5.6 Köpberoende som diskursiv kamp

Köpberoende synliggörs i många avsnitt av Lyxfällan bland annat säsong två, avsnitt två av Lyxfällan där en tjej som heter Malin beskriver att hon älskar inredning, och samlar på sig mycket inredningsdetaljer bl.a. nallar och dockor. Malin får i uppdrag av Lyxfällans rådgivare att rada upp alla sina nallar på ett bord för att hon ska se hur mycket hon lagt pengamässigt på alla nallar, men också för att hon ska förstå hur mycket emotionellt hon spenderar på döda saker. En av Lyxfällans rådgivare uttrycker sig:

”Du och jag skulle kunna ha ett snack om hur det är att ha nallemani. Inte konstigt att det drar iväg i budget. [...] Ett sätt att tolka det är att det skulle kunna vara ett köpberoende, men jag tycker inte du ska se det som en sjukdom. Bara konstatera att det är ett oansvarigt beteende. Du vet skillnaden mellan rätt och fel”

Malin förklarar att hon har svårt att se konsekvenserna av att hon handlar mer än hon behöver och framställs som oansvarig. Köpberoende skildras inte som en sjukdom i avsnittet utan som ett felaktigt, omoget och oansvarigt konsumtionsbeteende. Socialkonstruktivistiskt sett skulle inte köpberoende kunna finnas om vi inte hade något att konsumera. Som nämndes i

teoridelen letar man vid diskursanalys efter mönster i utsagor, och tittar på vilka konsekvenser dessa utsagor får på verkligheten (jmf. Winther Jørgensen & Philips, 1999). Utsagan Lyxfällan ger att man inte ska se på ett köpberoende som en sjukdom ger konsekvenser på verklighetssynen; betvivlandet att köpberoende är ett sjukdomstillstånd.

I Johan Stenebos bok *Konsten att shoppa – lär dig genomskåda butikernas knep* förklarar Stenebo att shopping ger en lyckoinjektion av dopamin likt det dopaminrus missbrukare känner, och kallar även shopping för att ”knarka light”. Han menar att det gäller att kunna hantera shoppingbruket så det inte övergår till ett missbruk (Stenebo, 2010). Här jämförs ett köpberoende med andra missbruk, och blir på så sätt starkt kopplad till ett sjukdomstillstånd.

Utsagan Stenebo ger gällande köpberoende är stridande mot utsagan Lyxfällan ger, och båda skulle kunna ses som varandras motrörelser. Båda har sina egna intressen varför dem vill framställa det som ett missbruk, eller inte ett missbruk. Johan Stenebo vill få fram butikernas knep att lura kunder, och ger därför en annan bild än Lyxfällan. Lyxfällans framställning är att skulder alltid är ett omoget och oansvarigt beteende, och skulle Lyxfällan framställa köpberoende som ett sjukdomstillstånd, skulle de inte kunna upprätthålla sin bild utåt om hur skulder är ett oansvarigt beteende. Här skulle det kunna bli tal om en diskursiv kamp inom konsumtionsdiskursen mellan dem som anser att köpberoende är ett sjukdomstillstånd som Stenebo, och dem som ser det som ett lyxproblem, som det framställs i Lyxfällan. Här vill båda sidor att deras bild ska bli accepterad som verkligheten, och för att uppnå det används språket. De olika synsätten gällande köpberoende tävlar om att nå dominans på konsumtionsdiskursens fält, och detta görs genom en diskursiv kamp (jmf. Börjesson och Palmblad, 2007).

6 Avslutande diskussion

I inledningen konstaterades att vi idag lever i ett konsumtionssamhälle, men att leva i ett samhälle som grundar sig i konsumtion är inte helt problemfritt. I vårt konsumtionssamhälle finns sociala problem som skuldsättning och andra ekonomiska bekymmer som inte hade behövt existera om samhället vore annorlunda uppbyggt, vilket diskuteras i analysen utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv. Dessa problem som dagens konsumtionssamhälle orsakar blir tydliga i teveprogrammet Lyxfällan. Eftersom Lyxfällan tar utgångspunkt i de problem konsumtion orsakar var min tanke från början att Lyxfällan som teveprogram är ett ifrågasättande mot dagens konsumtionssamhälle, där Lyxfällan fungerar som en motrörelse till konsumtionsnormen och vill att vi ska dra ner på vårt konsumerande. Utifrån vad som

framkommit i analysen verkar så inte vara fallet. Lyxfällan utmanar inte dagens synsätt gällande vår konsumtion och vårt konsumtionsbeteende.

Jag har använt mig av Familjeliv för att se hur normerna som man talar om i Lyxfällan framställs utanför teveprogrammet. Skillnaderna i normframställningarna mellan Lyxfällan och Familjeliv är minimal, och vad som upptäcks är att Lyxfällan och Familjeliv ger uttryck för samma normer. Min tanke är att normerna som framställs på Familjeliv är de dominerande normerna i samhället, vilket märks genom att dessa normer framställs som självklara, och de som ifrågasätter normerna blir ifrågasatta och utfrågade. Exempelvis när gemensam ekonomi diskuteras på Familjeliv utifrån en diskursiv kamp, får de som går emot normen och har separat ekonomi utstå många påhopp. Ett annat exempel är diskursen om barn som framställs på samma sätt i både Lyxfällan och Familjeliv. Normerna att köpa julklappar till sina barn, inte låna pengar av sina barn, och att vuxna barn ska betala för sig hemma talas om som självklara och givna, och genom detta framstår de som de rådande normerna i samhället. En slutsats av analysen är därför att Lyxfällan spelar på de normer som är de dominerande normerna i samhället. Sättet Lyxfällan talar om konsumtion överensstämmer med de rådande normerna i samhället kring konsumtion och konsumtionsbeteende.

I analysen konstateras att konsumtion talas om i Lyxfällan som den grundläggande orsaken till skuldproblematik, och som grunden till sociala problem som skuldsättning och andra problem som exempelvis ett köpberoende. Ändå uppmuntrar Lyxfällan till konsumtion, vilket märks på flera ställen genom analysen. Allra tydligast blir detta med gåvan Lyxfällan ger bort i slutet med budskapet att de deltagande måste få ”unna sig” något. Men Lyxfällan uppmuntrar även till konsumtion på andra sätt. Exempelvis framställs det som en norm att resa iväg på semester, resor framställs på så vis som mer värda att spendera pengar på än annat. Även när det kommer till julklappar till barn uppmuntrar Lyxfällan till konsumtion, som framställer julklappar till barn som något självklart. En annan slutsats från analysen är därför att Lyxfällan inte tar avstånd från dagens konsumtionssamhälle, utan uppmuntrar på flera sätt till konsumtion. Detta trots att familjerna de hjälper har skuldproblematik och ibland även köpberoende. En förklaring till att Lyxfällan uppmuntrar till viss konsumtion som jag ser det, är att Lyxfällan spelar på de normer som är rådande i samhället, och som analysen visar finns många normer kring konsumtion och konsumtionsbeteende.

Analysen visar också att Lyxfällan är med och konstruerar en syn på konsumtion, som avspeglar sig i människors tankesätt och beteende. Ytterligare en slutsats är därför att Lyxfällan genom sina normframställningar påverkar tittarna, och bidrar till en förstärkning av rådande normer i samhället. Lyxfällan är på så vis medskapare till normer. Vad som mer

konstateras i analysen är att Lyxfällan har lagt vissa aspekter åt sidan som inte passar in i deras programidé, exempelvis att alla har inte råd med samma saker. När Lyxfällan talar om köpberoende görs även detta utifrån deras programidé, och därför har de även här lagt vissa aspekter åt sidan, och framställer inte köpberoende som en sjukdom utan som ett felaktigt konsumtionsbeteende. Annars hade inte Lyxfällan kunnat upprätthålla sitt budskap om att skuldsättning och överkonsumtion är ett oansvarigt beteende som i grunden handlar om felprioritering, vilket är ett budskap Lyxfällan vill förmedla.

Som konstaterats i analysen utmanar inte Lyxfällan dagens konsumtionssamhälle med nya idéer, utan tar stöd i dagens dominerande normer. Livsstilen Lyxfällan vill förmedla är ett ideal som är starkt knutet till normen i vårt samhälle, och Weber (1934) skrev om idealet redan på hans tid. Ett sparsamhetsideal som livsstilsnorm, som Lyxfällan förmedlar tillsammans med budskapet att ibland ”guldkanta tillvaron”. På så vis är Lyxfällan sin egen motrörelse; Lyxfällan framställer att det är konsumtion som orsakar skulder, men uppmuntrar ändå till konsumtion.

7 Referenser

Alvesson, Mats (2006) *Tomhetens Triumf*. Stockholm: Atlas

Bauman, Zygmunt (1998) *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB

Bauman, Zygmunt (2007) *Konsumtionsliv*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB

Bryman, Alan (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB

Börjesson, Mats och Palmblad, Eva (2007) *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber AB

Familjeliv (2011) URL: <http://www.familjeliv.se> (Hämtad: 22.12.2011)

Forkby, Torbjörn (2007) ”I normaliseringens närhet – Etnografi och samtalsanalys i en specialskola” i *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber AB

Hjerm, Mikael och Lindgren, Simon (2010) *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Gleerups utbildning AB

Hjort, Torbjörn (2004) *Nödvändighetens pris, Konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Diss. Lund: Lunds universitet, Socialhögskolan

Jönson, Håkan (2010) *Sociala problem som perspektiv -en ansats för forskning & socialt arbete*. Malmö: Liber AB

Konsumentverket (2011) *Betala hemma* URL:
<http://www.konsumentverket.se/privatekonomi/Hushallets-kostnader/Barn/Betala-hemma/>
(Hämtad: 13.12.2011)

Lyxfällan: URL: <http://www.tv3.se/lyxfallan> (Hämtad: 13.12.2011)

Rasmusson, Bodil (2007) ”Barns villkor i ett globalt perspektiv” i *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Socialstyrelsen (2011) *Frågor och svar om ekonomiskt bistånd – på svenska* URL: <http://www.socialstyrelsen.se/fragorochsvar/ekonomisktbistandpasvenska> (Hämtad: 13.12.2011)

Socialtjänstlag (SFS 2001:453) URL: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20010453.htm> (Hämtad: 22.12.2011)

Stenebo, Johan (2010) *Konsten att shoppa – lär dig genomskåda butikernas knep*. ICA Bokförlag

Swärd, Hans (2007) ”Om outsiders och att hålla normalitetsdjävulen i schack” i *Normer och normalitet i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Tigervall, Carina (2005) *Folkhemsk film – med ”invandraren” i rollen som den sympatiska Andre*. Diss. Umeå: Umeå universitet, Sociologiska intuitionen.

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning* URL: codex.vr.se/texts/HSFR.pdf (Hämtad: 22.12.2011)

Weber, Max (1934) *Den protestantiska etiken och kapitalismens anda*. Argos Förlag AB

Wenneberg, Søren Barlebo (2009) *Socialkonstruktivism – positioner, problem och perspektiv*. Malmö: Liber AB

Winther Jørgensen, Marianne och Philips, Louise (1999) *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Wreder, Malin (2007) ”Ovanliga analyser av vanliga material. Vad diskursteorin kan göra med enkäter” i *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber AB

Östberg, Jacob och Kaijser, Lars (2010) *Konsumtion*. Malmö: Liber AB